

Simon(e) van Saarloos

Antilomljivo: Stvari koje napreduju iz nereda

Povraćanje je počelo iznenada, nekoliko dana nakon dočeka Nove godine. Uvukla sam se u krevet preznojavajući se, a probudila sam se nekoliko sati kasnije, dehidrirana. Glava i srce su mi bubnjali – pulsirajuća bol. Osjećala sam se toliko loše da sam se zabrinula i krenula guglati simptome na mobitelu. Informacije koje sam nalazila bile su, naravno, uznemirujuće, pa sam nazvala svoju dobru prijateljicu C. Stranci se na internetu uzajamno hrane bijedom, dok bliski prijatelji gotovo uvijek zvuče ohrabrujuće. Ona je nazvala liječnika koji nas je umirio. ‘To je nešto što kruži’. C. je došla sa sokom od jabuke i krekerima. Sljedećeg mi je dana jedna druga prijateljica donijela čepiće pa sam preživjela tjedan, uronjena u znoj i toplinu prijatelja. Čim sam se počela osjećati bolje biciklom sam počela

obilaziti cijeli grad, s torbom punom sladoleda na štapiću i lijekova protiv bolova, nudeći skrb i njegu gdje god je to bilo potrebno, od jednog do drugog prijatelja. Radilo se o manjoj epidemiji. Mobitel mi se užario od količine mrzovoljnih emotikona.

21 S obzirom da mi je L. bliska prijateljica, a i Novu smo godinu slavile zajedno, javila sam joj kako ležim bolesna u krevetu. Porukom je izrazila suosjećanje i nadu u brzo ozdravljenje, ali nije se ponudila da mi dođe u posjetu. Nekoliko je dana kasnije i ona ležala u krevetu i povraćala i sada je bio moj red da joj pošaljem riječi utjehe, ali ni ja se nisam ponudila da joj odem u posjetu. Pomislila sam: ima svog ljubavnika K. s kojim živi.

Tek kada je L. zarazila svog ljubljenog K. primijetila sam kako su mi pomagali samo prijatelji koji su samci. Morala me pitati hoću li doći i brinuti se za njih dvoje. Bili su prilično očajni jer nisu mogli izaći iz kuće, što je ograničenje koje je njima, čini se, predstavljalo puno veći stres nego meni. Čim sam stigla, L. je u polu-deliriju počela govoriti o tome kako sam ja šest tjedana nakon operacije koljena morala po cijele dane sjediti u krevetu. Tek je tada shvatila koliko je to moralo biti teško. Zaglavila je u kući tek dva dana, ali mi je postalo jasno da je bila potpuno nepripremljena na mogućnost iznenadne ovisnosti o drugome. Navikla je na ideju da će se, ako se nešto nepredviđeno dogodi, K. za sve pobrinuti. Njezina potreba za njim uglavnom je bila previše jasna da bi bila vidljiva, ali kako su oboje bili istovremeno bolesni, odjednom je postala očita. U prvi se mah moja situacija, kao osobe bez partnera koja živi sama, može činiti krhkijom od njezine. Ali mislim da vrijedi suprotno i da je ona zapravo ranjivija

od mene. Samci su odabrali izrazito nesiguran način života. Ta je nesigurnost produktivna jer su svjesni svoje ranjivosti i stoga se trude biti što društveniji. Brigom za druge i njihove potrebe sklapaju neku vrstu socio-emocionalnog osiguranja. Zapravo se radi o nečemu ambicioznijem i aktivnijem od toga, jer se ne radi samo o sprječavanju ili popravljanju štete. Kretanje i prevrat pogoduju samcima; njihov se identitet dijelom oblikuje kroz način na koji se navikavaju reagirati na nepredvidive vanjske utjecaje. Dok nestabilnost u obiteljskom životu predstavlja prijetnju (ako ne iznutra, onda izvana, u obliku osuđujućih pogleda susjeda, učitelja, čak i socijalnih službi, sumnjičavih prema kaotičnim obiteljima), od samaca se očekuje avanturistički stav prema životu.

Iz tog razloga biti samac nije status već umjetnost. Radi se o sposobnosti reagiranja na stvari koje su inherentne životu: kaos, prepreke i rast. Život je riskantan. A kao mala, samostalna jedinica stalno ste svjesni tereta rizika.

Rizik, kaos i rast koncepti su kojima se Nassim Nicholas Taleb s oduševljenjem bavi. Profesor na Sveučilištu u New Yorku, najpoznatiji je po filozofskom bestselleru *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. Taleb tvrdi kako možemo očekivati sve više nepredvidivih događaja koje filozofi nazivaju 'crnim labudovima'. Društvo postaje sve složenije, a mi koristimo podatke kako bismo izračunali rizik, dok su zapravo iznimke te koje imaju najveći učinak. Organizacija i kategorizacija informacija ne uzimaju u obzir iznimke, već uvijek daju prosjek. Najveće promjene nisu uzrokovane prosjecima.

U svojoj knjizi *Antifragile: Things that Gain from*

Disorder (Antilomljivo: Stvari koje napreduju iz nereda), Taleb razlikuje obilježja 'lomljivoga', 'čvrstoga' i 'antilomljivoga'. Stvari kod kojih dolazi do oštećenja uslijed neplaniranog pomicanja i premještanja su lomljive. Stvari kod kojih ne dolazi do oštećenja uslijed nepredviđenih događaja su čvrste; promjene na njih nemaju velik utjecaj. Stvari koje reagiraju na neočekivane utjecaje, ali na pozitivan način, su antilomljive. Slučajnost nije nužno dobra, priznaje Taleb. Može ti naštetiti (meteorit ti može doletjeti u glavu). Ali antilomljivo cvate zahvaljujući nepredvidivom kretanju koje stimulira njegov rast. Antilomljivo ima konstruktivnu, 'konveksnu' reakciju na ekstremne događaje.

Kada sam imala oko šest godina slomila sam ruku. Bilo je ljeto. Igrali smo se na igralištu blizu bazena na otvorenom. Htjela sam napraviti salto na penjalici, poput moje starije sestre, s obrnutim hvatom. Skočila sam i ulovila se za šipku, ali se nisam zaljuljala jer sam se uplašila. Baš zato što sam se suzdržavala od poniranja pala sam na tlo i slomila ruku. Dobila sam lijepi gips u boji i mnogo pažnje od kolega iz razreda i nisam se više trebala bojati te nepoznate boli. Kao rezultat toga sam se kasnije manje mrsko držala za penjalicu.

4 Moglo bi se reći da je kost antilomljiva, jer nakon razdoblja mirovanja u gipsu koštano tkivo ponovno izraste i to još deblje na mjestu prijeloma te kao rezultat nesreće postaje čvršće. Ali slomljena ruka korisna je samo ako kost pravilno zaraste. Ako je lom složeniji može vas mučiti do kraja života, a ako nemate zdravstveno osiguranje svaka je slomljena kost katastrofa. Kada govori o antilomljivom, Taleb se ne odnosi nužno na materijalnu stvarnost, već na način na koji nečemu dajemo oblik ili način na koji reagiramo. On piše o

pristupu, stavu prema stvarnosti.

Taleb uspješnog umjetnika smatra antilomljivom figurom. Što god da radi, to mu/joj neće naštetiti. Problemi s mentalnim zdravljem ili siromaštvo doprinose umjetničkom imidžu. Smrt u obitelji može postati tema umjetničkog djela. Zbog ovisnosti se umjetnik/ca može doimati kao strastvena osoba koja udovoljava svojim hirovima. Ako neki rad bude uništen ili dobije loše kritike to samo pokazuje koliko je bio kontroverzan. Taleb ovo naziva 'konveksnom reakcijom': što je ekstremniji učinak šoka, veća je korist. Događaji koje se inače smatraju neuspjesima, za umjetnika predstavljaju poticaj za rast.

Taleb vjeruje da smo svoje gospodarstvo, politiku, zdravstvo i školstvo učinili krhkima potiskujući proizvodljivost i nestabilnost u svijetu u kojem je nužno dopustiti i omogućiti pokušaje i pogreške. Bez spontanog eksperimentiranja, obnova je nemoguća. Moramo se usuditi skrenuti s utabanih staza.

Umjesto toga, danas se oslanjamo na upravljanje rizicima, modele prihoda i sustave nagrađivanja. Ovo su samo trikovi i ne uspijevaju se uhvatiti u koštac s kaosom stvarnosti. Ne samo da ne olakšavaju suočavanje s kaosom, oni ga pojačavaju. Ne uspijevamo se nositi s pritiskom rizika i stoga ograničavamo svoju sposobnost da konveksno reagiramo na neočekivane promjene.

Budući da je nemoguće isključiti rizik gdje god postoji organski život, Taleb zagovara ublažavanje rizika prihvaćanjem istih. Rizici ne smiju postati zasebna kategorija u našim životima, ona kojom moramo upravljati. Naprotiv, oni trebaju biti puni dio života. Antilomljiva je osoba 'racionalni flànēr' koji prekida

s ‘iluzijom da znate točno kamo idete i da ste u prošlosti znali točno kamo idete i da su drugi u prošlosti uspijevali znajući gdje idu. Racionalni je flànēr netko tko, za razliku od turista, na svakom koraku odlučuje revidirati svoj raspored tako da stvari može usvajati na osnovu novih informacija.’¹

6 Taleb je promišljao o mnogim područjima društvenog života, ali ona ne uključuju društvene odnose. Ovo predstavlja nedostatak jer se rizik može odagnati iz kućne sfere samo ako se pojedinim osobama (robotovima, ženama, onima koji obavljaju afektivni rad) uskrati njihova sloboda djelovanja. Naravno, svi se društveni odnosi temelje na međuovisnosti, nema u tome ništa loše. Doista, to je nužno. Ali važno je neprestano propitivati zašto određene ravnoteže i nejednakosti smatramo opravdanima. Sumnjive su osobe koje kod kuće nikada ne iskuse rizik: one oko sebe zasigurno imaju krajnje požrtvovne ljude.

Taleb hvali ‘ugrađenu antilomljivost određenih sustava preuzimanja rizika.’² Društvene bih interakcije razmotrila kao sustav ili igru preuzimanja rizika. Nered je blagodat za društvene interakcije. Prema Talebu, složeni sustavi slabe kada iz njih uklonimo čimbenike stresa, a ja ljubavne odnose smatram složenim sustavima. Tu složenost ne bismo trebali pokušavati razriješiti ili ukinuti jer u njoj počiva taj prekrasni potencijal odnosa.

‘Društveni flànēr’ uvijek mora svjesno reagirati na sve na što naiđe. Ne kažem da ne smijemo imati nikakva očekivanja. To je nemoguće. Današnji se ljudi u

1 Nassim Nicholas Taleb, *Antifragile: Things that Gain from Disorder* (New York: Random House, 2012.), 170.

2 Taleb, *Antifragile*, 171.

biti ne razlikuju mnogo od onoga kakvi su bili u prošlosti (zapravo su zapanjujuće slični), ali ono što je važno jeste da umanjivanjem očekivanja ili spremnošću da iste prilagodimo, držimo mogućnosti otvorenima. Stoga nastojanje da se rizik prihvati ne predstavlja samo negativnu reakciju na strah već i pozitivan napor. Ako se priviknemo na iskorištavanje nepredviđenih mogućnosti to može dovesti do nastanka novih stvarnosti. To mogu biti fizički događaji – dogodi se nešto što se uvelike razlikuje od onoga što smo očekivali, a na kraju se ta nepredvidljivost uopće ne pokaže toliko lošom – ili to može biti emocionalna reakcija, gdje naši osjećaju budu složeniji ili ekstremniji nego što smo pretpostavljali da će biti.

Špica u New Yorku. Vozila sam se podzemnom. Na mostu od Brooklyna prema Manhattanu vlak se odjednom zatresao jače nego inače što je jednu ženu izbacilo iz njezina sjedala. Pala je na tlo uz glasan udarac. Uspravno sjedeći, s torbicom u krilu, još uvijek svijenih koljena, sjedila je u potpuno istom položaju kao i prije, samo na tlu. Zatekla sam se kako gledam ravno u njezino međunožje jer je nosila kratku suknju. Žena se osvrnula oko sebe, kao da se nadala da je njezin pad prošao nezapaženo. Svi su zurili u nju. Nitko joj nije pomogao da ustane. Meni nasuprot sjedila je tinejdžerica od oko četrnaest godina. Nije ništa bolje susprezala smijeh od mene, ali kada je vidjela da je žena koja je pala pocrvenjela u licu i činilo se kao da će zaplakati, tinejdžerica se odgurnula sa sjedala i također sjela na tlo, usred prolaza. Držala je ruksak u krilu i nastavila čitati svoju knjigu. Žena koja je pala počela se smijati; čini se da je neočekivani potez tinejdžerice umanjio njezinu nelagodu.

Pomaže ako smo otvorenog uma jer život je ringšpil. Otvorenost nije samo obrambeni mehanizam za saniranje najveće štete; kontinuirano prilagođavanje očekivanja mijenja naš pojam uspjeha u stvarnom svijetu kao i ono što doživljavamo kao problematično.

Zamislite da jedno deblo želim premjestiti s točke A na točku B. Jedna je mogućnost svezati ga za slonova leđa i prebaciti ga u jednom potezu. A mogu ga i nacijepati na sitne komade i uposliti skupinu miševa gdje bi svaki od njih prenio jedan komadić. Isprva biste mogli pomisliti kako je sigurnije i učinkovitije koristiti slona koji bi deblo prenio u jednom komadu. Ali šumski put od točke A do točke B nije uobičajen šumski put u matematičkom problemu; vijugav je, prolazi ispod niskih grana i prekriven je lišćem.

∞ Slon ne može pregaziti velike grane i srušeno drveće, a za miša čak i mala grana može predstavljati prepreku. Pa ipak, u slučaju da mora naglo skrenuti, slon može u potpunosti izgubiti ravnotežu. Kada se spotakne, tlo se zatrese. Možda će te vibracija istjerati krtice na površinu, udarit će u drvo što će uznemiriti ptice i srušiti nezrelo voće. A što ako se slon ozlijedi? Deblo neće uopće stići na cilj. Miševima će možda trebati nešto više vremena, ali oni mogu tapkati preko palih grana ili se provući ispod njih, cvileći. S vremena na vrijeme poneki se miš može zagubiti ili umrijeti od iscrpljenosti, ali ostali će na kraju stići do točke B. Ako se odlučite za oblik prijevoza miševima, manje riskirate. Mogli biste reći da deblo rascjepkano na iverje više nije deblo. Međutim, kako biste ostvarili dugoročne prednosti, morate ne samo promijeniti svoje metodičko razmišljanje već i prilagoditi svoje želje i očekivanja vezane za rezultat.

Čini se da je ideal monogamne veze usmjeren na sigurnost. Upravo tu nastaje opasnost. Romantizam monogamije nesklon riziku krhak je i tjera pojedince da se zajedno zbiju u senzualnu čahuru. Vanjski se čimbenici od nje odbijaju, a sitne se pukotine ignoriraju ili zanemaruju. Nema mjesta sukobu, pa se ne stvara kapacitet za odgovor. Kada naposljetku nešto eksplodira ili silom prodre u tu čahuru, ispostavi se da je monogamija slon, a šteta potpuna i tragična.

Razigrana lakoća s kojom Taleb u svojoj knjizi povezuje svoje teorije o riziku s osobnim anegdotama dok neke stvari koje su pitanje osobnih preferencija izlaže kao metafizičke istine (barokna je umjetnost bolja od moderne umjetnosti jer bi se ljudi trebali okružiti kaotičnim uzorcima i reljefima, a ne ravnim linijama i površinama), iritantno je arogantna koliko i zarazna. Na svoj vlastiti arogantan način usvojila sam Talebovo uvjerenje da moramo inkorporirati rizik i pokušala sam primijeniti njegov koncept antilomljivosti na društvene odnose.

Simon(e) van Saarloos (USA / NL) je književnica i filozofkinja, koja redovito drži predavanja, provodi intervjue i organizira suradnje među umjetnicima, aktivistima i znanstvenicima. Njezina najnovija knjiga, Herdenken herdacht (koja je prevedena na engleski i koja će biti objavljena u izdanju Publication Studija tijekom 2022.), bavi se kolektivnim pamćenjem i utjelovljenim sjećanjima. Njezini umjetnički projekti uključuju: Cruising Gezi Park, zvučna instalacija s Kübrom Uzun o javnom prostoru, nadzoru, otporu i seksu, i Asterisk Conversations podcast. S Vincentom van Velsenom organizirala je izložbu u Het HEM, na temu izobilja (Ususret kraju svijeta kakvog poznajemo – Denise Ferreira da Silva).

simonevansaarloos.nl

Simon(e) van Saarloos
Antilomljivo: stvari koje napreduju iz nereda
(Antifragile: Things that Gain from Disorder)
– poglavlje iz knjige Igranje monogamije (Playing Monogamy)

IZDAVAČ: Umjetnička organizacija GSG
UREDнице: Mara Anjoli Vujić, Milijana Babić
PRIJEVOD: Zana Šaškin
LEKTURA: Zana Šaškin
DIZAJN: Ana Labudović

Publikacija je tiskana u okviru GSG programa na 5. međunarodnom festivalu feminističke i queer kulture Smoqua 2021.

PROJEKT PODRŽALI: Musagetes, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Nederlands Letterenfonds - the Dutch Foundation for Literature.

Poglavlje Antilomljivo: stvari koje napreduju iz nereda (Antifragile: Things that Gain from Disorder) prevedeno je uz dozvolu autorice.

NASLOV IZVORNIKA:
SIMON(E) VAN SAARLOOS
Het monogame drama, De Bezige Bij, Amsterdam, 2015.

NASLOV ENGLESKOG IZDANJA:
SIMON(E) VAN SAARLOOS
Playing Monogamy, Publication Studio Rotterdam, 2019.

TISAK: RISO i prijatelji
PAPIR: Holmen Book, 70 gsm
PISMO: Harriet Text
NAKLADA: 300 kom

Rijeka, listopad, 2021.